

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՁՈՒԱՐՃԱՆԻՔ

ՍՊԱՆԻՍԵՒ ՄԱՆԻԻՏԱՆԱՑԻՈՑ ԺԱՄԱՆԱԿԵՆ

Ա Ր Ո Ց Ց Մ Է

(Թղթմ. յանդիսներէն:)

II.

Մամպրայի գղեկին մէջ՝
Հանգէպ արքունի ապա-
րանից, կայ լայնատարած
հրապարակ մը, Սպանիա-
ցոց բարբառով la Plaza
de los Algebres կոչուած, որ
է բռն՝ Չորեքշաբթի վայր
ընամարաց: Այսպէս կը հռչակէ վասն զի Մա-
րիտանացոց ժամանակէն այս հրապարակին տակ
ընդ համարանոցք փորուած եւ ցայժմ պա-
հուած են: Այս հրապարակին մէկ անկիւնը՝
խիստ եւ կարծր վիմի մէջ խորունկ փորուած եւ
պեղուած մաւրիտանացի ջրհոր մը կայ, որուն
ջուրը սառն պէս պաղ, եւ վանական նման պաղ-
պաջուն է: Ի Մարիտանացոց պեղեալ այս
ջրհորք մեծ համբաւ կը վայելէն, վասն զի ծա-
նօթ է թէ որչափ զժուարակութեամբ եւ տաժան-
մամբ ընդմտած եւ թափ անցած են ի խորս եր-
կրի՝ ամենաջինջ եւ ամենաքաղցր աղբերաց ա-
կունքը գտնելու համար: Ասորմէ մին՝ որ մեր
առարկայն պիտի ըլլայ, այն աստիճանի համբաւ
հռչակած է ընդհանուր կրանատայի մէջ՝ որ
ջրկիրք եւ ջրափառաբ, ուրանք յարթ սափոր
յուստ եւ այլք երկու կողմ խեցեղէն անօթիք
բեռնաւորեալ յաւանակ մը իրենց առջեւէն
վարելով, ի պահէ առաւօտու մինչեւ երեկոյ
ուշ ատեններ Մամպրայի անտառախիտ եւ վա-
խուտ պողոտաներէն անդադար անցուդարձի մէջ

են: Զերմ գօտեաց տակ աղբերք եւ ջրհորք բա-
ջաղանաց եւ մոտի բանից տեղի համարուած
եւ այնպէս ալ նշանակուած են միշտ, եւ մեր
այս աղբիւրն ալ այս տեսակ ժողովեալ մըն է,
ուր օրն ի բուն անընդհատ խեղ կամ հիմարեաց
զինուորք, զատաւաճ, պատաւաճ, եւ գղեկի
հետաքրքիր անգործ ամբոխն եւ վայրաբաւ մար-
դիկ բարեղէն նստարանաց վրայ՝ գղեկին նկատ-
մամբ պատմուած ամէն տեսակ մոտի զոյգներով
կը զօսնուն եւ ժամանակ կ'անցընեն. եւ հոն
հասնող ամէն ջրկիրէ ու ջրափառաներէն քա-
ղաքին վրայ լըր կը հարցնեն, եւ առնուած
լրոց վրայ երկայն երկայն թիւր մեկնութիւններ
կու տան եւ խեղքերն ընկածն իրարու կը
հաղորդեն:

F.

Այս ջրհորն յաճախող ջրափառաներէն
մին էր երբեմն ուժկու, թիկնեղ, կորարուք,
թիւրտն եւ մանր մարդ մը. անուր թէպէտ
դիտու ծիլ էր, բայց համառօտութեամբ եւ
առ դիւրութեան Պերեժիկ միայն կը կոչուէր:
Արուեստիւ ջրափառու, ծննդեամբ կայիցիացի
ըլլալով, բնականապէս ինքնալ կայիցիացի էր: —
Ս'երեւայ թէ բնութիւնը զանազան տեսակ ա-
պերախտ աշխատութեանց համար, մարդոյ եւ
անասնոյ իսկ մասնաւոր ցեղեր յառաջ բերած
ըլլայ: Գաղղիացոց երկիրը կոչեց մաքրիչ
բոլոր Սփոյցացիք կ'ըլլան, պանդոկաց դռնապանք
միշտ Հելլենիացի, եւ Միգրիացոց աշխարհն
ատեն մ'իլլաւաացիք միայն՝ պատգարակաց կա-
նոնաւոր ճոճում կրնային տալ: Այսպէս նաեւ
Սպանիացոց երկիրն ալ ջրկիրք, ջրափառաբ,
բեռնակիրք՝ ի ծնէ կայիցիացի ուժկու եւ տոկուն
մարդիկ են: Այս ուրք եւ ոչ որ սովոր է բնե-
լու՝ թէ «գնա բեռնակիր մը կանչէ՛» այլ միշտ
«գնա կայիցիացի մը կանչէ՛» կ'ըսէ: Այլ թողուք
մեր այս խոտորումը: — Պերեժիկ կայիցիացին
վաճառականութիւն սկսած էր խեցեղէն ստուար
սափորով մը միայն՝ զոր յուս իւր կը կրէր:
Աստիճանաբար յառաջացաւ, բարձրացաւ աշ-
խարհի մէջ եւ վերջապէս կարող եղաւ ընթե-
րակաց մը ստանալու, անասնոց համապատաս-
խանող գասէն, հաստ եւ տիգարայ զօրաւոր
մատակ էշ մը: Այս երկայնականը աջակցին
խրաքանչիւր կողմը, տեսակ մը կողովի մէջ կա-
խուած էին իւր ջրոյ սափորները, արեւու ջեր-
մութենէ պատսպարելու համար թղթնեց տե-
րեւովք զգուշութեամբ ծածկուած: Բոլոր կրա-
նատայի մէջ աւելի հնարապէտ, ջանասեր եւ

ժիր ուրիշ ջրաժառանգ մը չկար, եւ ոչ ալ աւելի զուարթ: Իւր ցնծալից եւ զուարթարար աղաղակներուն իշոյն ետեւէն վեհափառ ընծանալով, ամառ ատեն Սպանիայի բոլոր քաղաքներն հնչեցնող երաժշտական նշանադրոշմ կը գեղգեղէր: “Ո՛վ ջուր կ'ուզէ, քան գէիւն կ'ուզէ ջուր: Աւամարայի համբաւոր ջրհորէն: Ուզողն ո՛վ է. իւր ատամանցը վատէ՛՛ ինչո՞նց ոտք ելլէ: Զո՛ւր պաղ քան զսառն, պաղպաղուն քան զվանիկ”, Ել՛ի է իւր յաճարողաց միշտ շողաւոր բաժակաւ մը ցուրտ ջուր մատուակէր, քմծիծաղ պատանառ ճաշցարար իօսք մ'ալ միշտ հետը կը մատուցանէր, եւ եթէ պատահմամբ տիկին մը կամ քեղածիծաղ օրիորդ մ'ըլլար, բաժակին հետ միատեղ անոր քեղոյն նկատմամբ մեծարանք մ'ալ մատուցանէին անտօրիներէ կը:

Գ.

Այսպէս Պերեժիկ Կալցիցային ընդհանուր Կրանտայի մէջ՝ կրթի, քաղաքավար, մարդահաճոյ մը մահկանացուաց ամենբերանին համարուած էր: Սակայն զուարթամիտ երգեցիկը եւ կուարթիցոյցիչ զատակախօսք չեն լծելծեալ եւ անգործ սիրտ ունեցողներն: Այս ամէն զուարթութեանց հետ համեստ Պերեժիկն իւր օրտառուէ հոգ ու մտատանջութիւններն ալ ունէր: Բժքճեալ եւ պատառառու հանգրծիձք տղայոց բազմութիւն ընտանիք մ'ունէր անուցանելու, որ միշտ նօթի, միշտ քաղցեալ եւ միշտ սովեալ, ծիծառան ձագուց նման բերանին միշտ բաց կը ճչէին, կը ճռնէին եւ կ'աղաղակէին, եւ ամէն անգամ որ Պերեժիկ խնջ եւ վատաակ տուն կը դառնար, իրենց լալին եւ աղաղակներով զինքը կը պատէին կը պաշարէին եւ ուտիլք կը խնդրէին: Իւր կենացը կենակից ամուսին մ'ալ ունէր, որ կողակցութենէ զատ բանի մը չէր ծառայեր: Ամուսնութենէ յառաջ գեղջկանի վայելելութիւն մ'ունէր եւ նշանաւոր էր Պալերոյ ըստած կարգաւոր մէջ՝ զոր քաղ կը կարտէր, եւ մեծաւ կարողակութեամբ փայտեղէն բամբիւն կը զարկէր եւ մցուել եւ շուսյտանալէն զատ գործ մը չուներ: Իւր առաջին սովորութիւնները պահած ըլլալով, համեստ Պերեժիկն դժուարաշատ վատաակ կը ծախէր կը սպառէր: Այսու ամենայնիւ անհոգ էր եւ ծոյլ էր, եւ մանաւանդ առաջին կարգի շաղիաղի եւ հետաքրքիր ըլլալով՝ իր տունն եւ առանին հոգեքը երեսի վրայ թողնով, դատարկապօրտ դատարկատուն կանանց տները խաղալու եւ զբօսելու կը շրջէր: Բայց

ինք Պերեժիկ ամուսնական ընդէն տակ իւր գլուխն ամենայն հպատակութեամբ խոնարհեցուցած էր: Կնոջ եւ զաւակաց նկատմամբ իւր ամենածանր պարտքերն այնպիսի հեղութեամբ կը կատարէր, ինչպէս որ իւր էջը ջրոյ սափորները կը կրէր: Թէպէտ իրնար երբեմն ականջները շարժե՛լ բայց երբեք իւր հարսին առանին առաքնութիւնները ինքզոյ տակ թողնչ չուզէր: Զաւկներն արտաքոյ կարգի կը սիրէր, ինչպէս բու մ'իւր ձագերը կը սիրէ, նշմարելով անոց վրայ իւր պատկերը բազմապատկեալ եւ մշտնջենաւորաւ, որովհետեւ անոնք ան զօրեղ, լիկնեղ, կորսարուց եւ լիկնոտն էին: Թէպէտ ինքն ալ՝ ափ մի պղնձի դրամ խնայած ըլլալով, կրնար գոյնի խրախուժիւն մ'ընել, բայց իւր ամենամեծ հաճութիւնն ամբողջ գունդն հետն առնուլ՝ զոմանս իւր քաղկացը վրայ, զայլ իր ետեւէն հանգրծից ստորուտէն ձգձգելով եւ մնացածներն իւր գարշապարաց հետքէն ընդոտ ընդոտ ընթացնելով, միգաստանաց մէջ դալարութեամբ ծաղիկալ միգաւէտ պողոց անուշութիւն ճաշակիցները եւ յայտնոյ յայնկոյս վազվազեցնել էր, մինչ իւր կինը բարեկամաց հետ կաքաւելու հետ կ'ըլլար:

Գ.

Ամարան գիշեր մը՝ ատենն ուշ էր եւ ամէն ջրաժառանգ իրենց աշխատութենէն դադարած էին. օրն չափազանց տաք եւ ըրբմութիւնը հեղձուցէ էր, օդը շատ ծանր. գիշերը լուսնոյ առածաթափայլ լուսոյն այն հեշտական եւ գեղցնիկ գիշերներէն էր՝ որ հարաւային օդաբաժնի բնակիչքն կը հրապուրէ բաց եւ ազատ օդոյ մէջ մնալով՝ անոր բարեխառն քաղցրութիւնը մինչեւ կէս գիշերէն ետքը վայելելու: Այս պատճառաւ ջրոյ յաճախորդք դեռ տներէն դուրս էին: Պերեժիկ իւր աշխատասէր եւ խոհեմ հայրիկ մը՝ իւր նօթի զաւակաց վրայ կը մտածէր: “Անգամ մ'ալ ջրհոր դառնամ, կ'ըսէր ինքն իրեն, մանկանցս համար Կիւրպիկն խնճոյք մ'ընեալու դրամ մ' կ'ելլէ”: Այսպէս ըսելով, Այսու պրայի զառիկներն քաջութեամբ վեր կ'ելլէր բերինն եկանն երգելով, եւ ըստ չափու նուագին՝ զոր կ'երգէր, եւ կամ անասունը զովացը զանաւն իշոյն կողակցուն ուժգին հարուած մը կու տար. որովհետեւ Սպանիայի մէջ ցամաք հարուածը ամէն անանոց համար չոր խոտոյ տեղ կը բռնէ: Զըհորն հասնելով՝ ամենեւին մարդ չգտաւ բաց ի մենակեաց օտարականէ մը, որ Մաւրիտանացի արկանիւթ լուսնոյ լուսովը

բարե նստարանի վրայ նստած էր: Պերեժիկ մեկէն կեցաւ եւ զարմացմամբ եւ ոչ առանց երկիրէ դիտեց զանկիայ: Բայց Մարիտանացին ձեռքը նշաններ ընելով ակնարկեց որ մերձենայ: «Ետ տկար եւ հիւանդ եմ, ըսաւ. քաղաքն ինչպաւ զօրութիւն չունիմ, օգնէ ինձի եւ այս ստփորով վաստակելու սակիչ կրկնապատկիր կը հաստցանեմ» քեզն: Այս ընէն ջրավաճառին չամես սիրտն ի գութ շարժեցաւ. «Քաւ լիցի, ըսաւ, որ եղբայրական սիրոյ գործոյ մը համար դրամ կամ հատուցումն առնուի»: Հետեւապէս օգնեց Մարիտանացոյն որ իր էջն հեծնէ եւ ծանրաբայլ կրանատա երթալու սկսան: Խեղճ մարդն այնչափ տկար էր որ հարկ կ'ըլար անասնոյ վրայ զանկիայ լաւ եւ հաստատուն բռնել որ չ'իյնայ: Երբ քաղաք մտան, ջրավաճառն հարցուց թէ ուր կ'երթայ: «Ո՛հ. ըսաւ Մարիտանացին, ո՛չ տուն եւ ո՛չ ալ սեղի բնակութեան ունիմ. հոս ես օտար եւ պանդուխտ եմ» այս գիշեր քու յարկիդ տակ գլուխդ դնելու տեղ մը չորհէ ինձի եւ առատապէս կը վարձատրեմ զքեզ»:

Ե.

Այսպէս համեստ Պերեժիկն անհաւատ հիւրով մը ինքզինքն յանկարծ համեմատել գտաւ, սակայն իւր մարդասէր բարոյքը բնաւ չէր կրնար զլանալ գիշերուան ապաստանարան գնալու այս աստիճանի լքելով, անոր անօգնական գնաւորը իւր նմանին, եւ զՄարիտանացին առաւ իւր տունը տարաւ: Տղայքը որ ըստ սովորութեան իշոյն ոտից ձայնը լսելով՝ բերանին բաց գահավիժարար դուրս ելած կ'ըլլային, ապարօշաւոր օտարականը տեսնելուն պէս զարհուրեցին: Ետ գացին եւ իրենց մօրն ետեւը թաքեցան: Այս ետքին աներկիւղ յառաջ անցաւ եւ իւրտած հաւաք մը պէս՝ որ իւր ձագերը շան առջեւը տեսնէ, «Այս ի՞նչ անհաւատ ընկեր է որ, աղաղակեց, ասանկ ուշ ատեն անկեր հետդ բերեր ես. հաւատաւորութեան ատենին աչքերը վրանին դարձնել կ'ուզես», «Կեցի՛ր կնիկ, հանգարած ձայնդ կտրէ» ըսաւ կալեցիացին. խեղճն հիւանդ օտարական մըն է, ո՛չ բարեկամ ունի եւ ո՛չ տուն տեղ, կ'անակոյ կը դարձնեն, կը թողնու որ փողոցներու վրայ մնուն», Կնիկը գեւ շատ բաներ ունէր ըսելու, բայց ջրավաճառը մէյ մը գլուխը գրած էր, անսալու ամենեւին միտք չուէր. ուստի իշն իշուցուց Մարիտանացին եւ տան ամենալոյժ մէկ անկիւնը հողոյ վրայ փոխած մը նստեց եւ անոր

վրայ ալ ոչնարի մօրթ մը փռեց. իւր շքաւորութիւնն անկողնոյ այս տեսակը միայն ունէր, քանի որ վայրկեանն Մարիտանացին ուժգին ջրաձգութեան մը բռնուեցաւ, որ ջրավաճառն խելքը գլխէն տարաւ: Խեղճ հիւանդին աչքերը ձանցան անոր բարեարտութիւնը: Ջերմ դագրած միջոցին տկար ձայնիւ մը զանի իր քովը կանչեց. «Վարձանս հասած է, ըսաւ, եւ շատ մօտ է. եթէ մեզին, այս տուփը կտակաւ քեզի կը թողում ի վարձ բարեարտութեանդ»: Վերաբերուն բացաւ եւ փողոցի տուփ մը ցուցուց, զոր մէջը կրպած էր: «Ատուած տայ բարեկամ, ըսաւ ագիւր կալեցիացին, որ շատ եւ շատ տարինքն ապրիս եւ ունեցած գանձդ ինչ որ ըլլայ, բաղով վայելիս»: Մարիտանացին գլուխը շարժեց եւ ձեռքը տօկն վրայ դնելով բան մ'ընել կ'ուզէր, բայց ջրաձգութիւնը նորէն վրայ գալով՝ երթալով զօրացաւ եւ քանի մը վայրկեանի մէջ անշնչացաւ:

Զ.

Ջրավաճառին կնոջ խելքը գլխէն գնաց: «Այս ամենայն, ըսաւ, քու յիմարական բարի բնութեանդ. այլոց ծառայութիւն մատուցած ըլլալու համար՝ նոր նոր տառապանք կը բերես մեր գլուխը, ինչ ձիւն պիտի գայ գլուխին եթէ այս դին մեր տանը մէջ գտնեն. մարդասպանի պէս բանտ պիտի նետուինք. եթէ կենցեղներու կարենալը ազատել, նստար եւ դատաւորը զմեզ պիտի անանկացնեն, յետին անանկութեան եւ թշուառութեան մէջ պիտի խնայն»: Նշոյն այլալլալութեան եւ մտատանջութեան մէջ էր նաեւ. խեղճ Պերեժիկ: Եւ այսպիսի բարեգործութիւն մ'ըրած ըլլալու հազար անգամ զղջացած ստորջած էր: «Արեւն ելելու դեռ ատեն կայ, ըսաւ, այս դին քաղաքէն դուրս կը հանեմ եւ քանիքն եղբայրաց աւազոյ մէջ կը թաղեն: Մարիտանացոյն իմ տունն մտած ըլլալը մարդ չիմացաւ, մեռած ըլլալն ալ հարկաւ չ'իմանար»: Այսպէս խորհեցաւ, նշոյնպէս ալ ըրաւ: Կնոջն օգնութեամբը դժբախտ Մարիտանացոյն դին պատաստեց փոխութիւն մէջ՝ որուն վրայ մեռած էր, իշուն կ'անկար տեղաւորեց եւ դէպ ի գտեւ. զեղբ ձամբայ ելաւ: Գժբախտ մարդ մը որ կողմն որ դառնայ, նոր նոր դժբախտութիւնք իւր առջեւ կ'ընեն: Զրավաճառն տան դիմացը Բնարկոյ Բնարկոյ անուամբ վարսավիւրայ մը կը բնակէր, հետաքրքիր, շատախօս եւ ի բնէ չարաբար մարդ մը: Անանկարէմբ, սարդապոյնը, յոյս եւ հրապուրիչ էակ մը: Կ'ըսուէր, թէ մէկ

աչքը միայն գոց քուռ կ'ըլար, եւ քուռ եղած ատեն ակննդին մէկը միշտ բաց կը թողուր՝ որ եւ նոյն իսկ բնոյ մէջ, անցած դարձածները կառննայ ասնելու լսել: Այս քուռն եւ բանաւորուռն, Պերեժիլին՝ անսովոր ատեն տուն գալը, կնոջ եւ աղայոց աղաղակները լսեց: Փոքրիկ պատահանէ մը գլուխն անմիջապէս դուռս երկնցոց եւ տեսաւ իւր դրացին որ մաւրիտանական Տագուստով մէկուն իւր տունը մտնելու ձեռնառու կ'ըլար: Այն աստիճանի նորորինակ երեւցաւ այս դէպքը Բեսորիլը Բեսորուկոյին, որ այն գիշերն ամբողջ աչքը չկրցաւ գոցել: Ամէն վայրկեան պատահան կ'ըլլէր, իր դրացւոյն դրան ձեղքերէն դուռն ձողողորոջ ճրագի լուսոյն շարժմանքը կը դիտէր, եւ տեսաւ՝ որ գեռ չլուսացած, Պերեժիլ իւր նորորինակ բեռնաւորեալ իշով տնէն դուռս ելաւ:

Ե.

Բձախնդիր եւ Տեսաբերի վարսավորայն յուզից եւ Տոգոց որս եղած էր: Զգեստներն հագաւ, լուխ ձիւնի գաղտագողի դուռս ելելով, ի Տեռուստ ջրավաճառին ետեւէն գնաց, մինչեւ որ տեսաւ Քսենիի աւազուտ եզերաց վրայ փոս մը փորելու եւ բան մը թաղելն՝ որ արտաբուստ մեռելի երեւոյթ մ'ուշներ: Վարսավորայն աճապարեց հապճեպով տուն դարձաւ, եւ իւր կրպակին բոլորտիքը շտապաւ տագնապաւ շարժման մը մէջ էր, ամենայն ինչ տակն ու վրայ կ'ընէր, մինչեւ որ արեւ ծագեցաւ: Այն ատեն թեւին տակ կոնք մ'առած՝ իրեն ամենօրեայ յաճախորդին՝ դատաւորին տեւը գնաց: Գատաւորը գեռնոր ելած էր: Բեսորիլը Բեսորուկոյ զանի թիկնաթուռի մը վրայ նստուց, պարանոցին բոլորտիքը ղենլակ մը նստեց, կնոքը տաք ջրով անոր կզակին տակը բռնեց եւ մատամբ մօրտքը կակղցցնելու սկսաւ: «Նորորինակ գործ, ըսաւ Բեսորուկոյ՝ որ միւռնոյն ատեն թէ՛ վարսավորայն եւ թէ՛ լրագիր եղած էր: Նորորինակ գործ. գողութիւն, սպանութիւն եւ թաղութիւն. եւ այս ամենայն գիշերուան մը մէջ:» «Ի՜նչ կ'ընես, աղաղակեց դատաւորը: «Կ'ընեմ թէ՛ կրկնեց վարսավորայն՝ աճառի կտոր որ պատուականին բքին բերնին վրայ չիկելով, (վասն զի Սպանիացի վարսավորայն մը խողանակ գործածեն անպատուութիւն կը համարի):» «Կ'ընեմ թէ՛, կալիքիացի Պերեժիլ ջրավաճառը Մաւրիտանացին կողողացեց սպանեց եւ թաղեց այս գիշեր: Անի՛նալ գիշեր,» «Բայց զայս ամենայն ուսով իմացար, հարցուց դատաւորը: «Համբերէ՛, Տէր իմ, համբերէ՛ որ ամէն

բան լսես, ըսաւ Բեսորիլը: Այն ատեն ամէն տեսածները գլխէ գլուխ պատմեց. միւռնոյն ատեն երկու գործողութիւնաց մէջ ձնմեղով. մաւրութն անիկելով, կզակը լուսելով եւ աղաղակ զազկը ղենլակով սրիկելով, եւ Մաւրիտանացոյ մը գողոյ ձեռքն ինկած ըլլալը, սպանութիւն ու թաղութիւն պատմելով:

Ե.

Բոլոր Կրանատայի մէջ այս դատաւորն ամենարունաւոր, ընչաւոր, կաշառակեր, աւազակ դատաւորներէն մէկն էր: Սակայն չի կրնար ուրացուիլ որ արդարութեան մեծ յարգ եւ արժողութիւն կու տար, որովհետեւ նոյնի՛ն ծանրութեամբ ոսկւոյ զայն կը վաճառէր: Մտածեց որ վարսավորայն ամենայն մանրամասնութեամբ պատմած դէպքը՝ սպանութեան եւ գողութեան դէպք է. սպանողի ձեռքն անցածն ալ անշուշտ մեծաքանակ եւ հարուստ աւար մ'եղած պիտի ըլլայ: Օրինաց արդար ձեռագր մէջ մնչ ապահովութիւն կրնար ունենալ. վասն զի պարզապէս յանցաւորը ձեռք ձգելը կախաղանք կը պարարէ. բայց աւարը ձեռք բերելը դատաւորը կը պարտադրեն. այս էր ըստ իւր կարծեացն արդարութեան ամենակարեւոր կախանքը: Իւր ներկայութեան հրաւրեց իւր ամենահատարիմ նոտարը, զմիմ յոսկերաց բերող, քաղցեալ, սովամահ, զուարթ եւ ծաղղածու մարդ մը. հին սպանիական ձեռով հագուած. ձեռքն սպիտակ եւ նուրբ գաւազան մը, որ իւր պաշտօնին յոյժ զարհուրելի պատուաշունչներէն էր: Այսպիսի մէկն էր, զոր՝ ստրիկանութեան իւր օրինաւոր պաշտօնեայ, դժբախտ ջրավաճառին դիմացն հանեց, որ անըմբռնելի շուտութեամբ մը զՊերեժիլ՝ գեռ տուն չհասած, իւր իշովը՝ արդարութեան մատակարարին առջեւն հանեց: Դատաւորը խեղճ ջրավաճառին վրայ զարհուրելի հայեցուած միջակականէն ետքը, «Ի՛նչ, դու անբաստանեալ, մոռնեց. խօսելն աւելորդ է ու ճիւղ ծածկելու մի աշխատիր. ամէն բան ծանօթ է ինծի. ամէն բանդ գիտեմ. ոճիրդ չես կրնար ծածկել. գործածդ յանցանք մըն է, որուն հաւուսցումը կախաղանք է միայն. բայց անողորմ չեմ, սիրտս գթած է, բանն չհասկըցող մարդկանց մէջ չեմ, ճանդ մէջ սպանուողը Մաւրիտանացի, անհաւատ եւ մեր կրօնին թշնամի էր. անշուշտ կրօնական նախանձու վառեալ սպանեցիր այն մարդը: Բայց առած աւարդ, գողացածներդ բեր յանձնէ, բանը կը շտկելը կը լնցնենք:»

Թ.

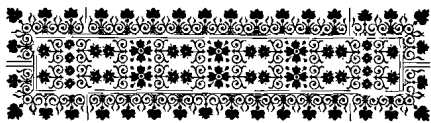
Իրեղճ ջրալվաճառն երկնից ամենայն սուրբերը վար իջնուց ուր իր անմեղութեանը վկայ ըլլան, բայց ոչ դժ երեցացաւ, արհաւիր. եթէ իջած ալ ըլլային մեր դատաւորն ամբողջ տնայացոյցին չէր հաւատար: Զրալվաճառը ճշմարտութեան ամենայն ճշգրտեամբն ու անկեղծութեամբը, մեռեալ Մարիտանացոյն ամբողջ պատմութիւնը մի ըստ միովն պատմեց. բայց ի զուր եւ վայրագար: «Դեռ կը խօսինք. դեռ պիտի պնդենք թէ այն Մարիտանացին ո՛չ ոսկի եւ ո՛չ ալ ականակալ զարդեր ունէր, որ քու չար տենչանացդ եւ զզուելի ընչասիրութեանդ նպատակն եղան», եւ զարցուց դատաւորը: «Զեռքեդ աղաւտելու յուսով, Մեծափառութիւն Զեր, կը խոստովանիմ որ ամենեւին բան չունէր, բայց միայն փոքրիկ տուփ մը՝ զոր ի վարձ բրած ծառայութեանցս ինծի թողուց», «Տուփ մը», աղաղակեց դատաւորը, ականակալ զարդերու յիշատակաւ աչքէն կայծեր արձակելով: «Եւ ո՛ր է այն տուփը, որ ծակը պահեցիր», եթէ շնորհացդ հաճելի է, կրկնեց ջրալվաճառը, իշուս կողովներէն մեկուն մէջն է, եւ Մեծափառութեանը ամէն կերպ ծառայութեանը սրտի մտօք պատրաստ»: Հազիւ թէ այս խօսքն արտաբերեց, նստարդն նետուեցաւ գնաց եւ յական թօթափել՝ խորհրդաւոր տուփը ձեռքը՝ ներս մտաւ: Դատաւորն աճապարանօք եւ դողդոջուն ձեռամբ տուփը բացաւ. ներկայ եղովներուն ամէնքն ալ յառաջ անցան դատաւորին գլուխը ժողովեցան տիոյն մէջ յուսացուած հարստութիւնները տեսնելու. բայց ի զգկամակութիւն ամենեցուն, մէջն ուրիշ բան չգտան, բայց եթէ արաբայի նշանագրովք գրեալ մագաղթ մը եւ մոմը կտոր մը: Եթէ բան մը չահելու յոյս չի մնար, պոսպիտ արդարութիւնը՝ Սպանիայի մէջն անգամ, արքունական կերպ մը կ'անուս: Դատաւորն իւր յուսոյն ի դերեւ ելելէն զգացած զգկամակութենէ սթափելով՝ եւ իրօք ալ տեսնելով որ դէպքին մէջ չա՛հ մը չկայ, ամենայն հանդարտութեամբ ջրալվաճառը մոտիկ ընելու սկսաւ, եւ մանաւանդ կնոջը վկայութիւնն չհամաձայն գտնելով, ջրալվաճառն անպարտ կացոյց ի բանտարկութենէ եւ շնորհեց անորհան աւուուլ տանիլ նոյն տուփը մէջը եղածներովն հանդերձ, իբր հատուցում իւր ցուցցուցած մարդասիրութեանը. սակայն ծխութեւ եւ հատուցմանց համար էշը չարձակեց:

Փ.

Ահա այս մանր եւ դժբախտ կալիցիացին դարձեալ իւր վաճառքի ջրոյն ջրկիրն ըլլալու ստիպուեցաւ, եւ ծանրաբեռն ընթացիւք Ալամպրայի գաղութներն ելելու եւ խեցեղէն մեծ սաւաթոր մ'իւր ուսոյցը վրայ՝ ջրհոր երթմալու պարտաւորեցաւ: Ամարան կէսօրանն ջերմութեան մէջ բլբլան ելելու դժուարութիւնն իւր սովորական զուարթութիւնը բարձաւ: «Ըսն դատաւոր, կ'աղաղակէր, աղքատ եւ անանկ մարդու մ'օրըստօրեայ պարէնի միջոցն աւար առնուլ. աշխարհիս մէջ ունեցած ամենալաւ բարեկամէն զրկել զինքն», եւ յետոյ իւր բեռը քարի մը վրայ գնելով՝ եւ ճակտին քրտնքը սրբելով՝ «Ո՛հ, սրտիս մէկ հատիկ իշուսը, կ'աղաղակէր, ապահով եմ որ հին տէրդ երբեք մտքդ չես հաներ. ապահով եմ որ ջրոյ սափորներդ կը խնդրես, ինքճ անասուն», իր նեղութեանցն իբր սփոփանք, տուն դարձած ատեն կնիւր որբերով կ'ընդունէր զինքը, թէ այն հիւրասիրութեանէն ետ կենալու յորդորած էր արդէն զինքն, որով պոչափ արկածներ բերաւ իւր գլուխը, եւ կալիցիացին ամէն առթի մէջ ակուսները պնդելով՝ իւր մեծագոյն զօրութիւնն ի գործ գնելու կը ստիպուէր: Եթէ իր զաւակներն անօթի ըլլային կամ նոր հագուստի հարկաւորութիւն ունենային, հենգնելով մը՝ «Զօրերուդ գացէք. Ալամպրայի Շեքոյ աղբային ժառանգն է ձեր հայրը. բւեք իրեն՝ որ Մարիտանացոյն արկները բան», կ'ըսէր: Ինքճ Պերեթիլ թէպէտ մարմնով եւ հոգով չարաշար նեղութեանց եւ տանջանաց մատնուած էր, սակայն ամուսնոյն ըրած թշնամանքն ու նախատիքն անոր երեսը զարնել չէր ուզեր: Ձերբապէս իրիկուն մը օրան տասն կրէն եւ ծանր աշխատութենէ ետքը, երբ տուն եկաւ, ամուսինը իւր սովորական կերպերով հենգնական խօսքերով զինքն յանդիմանած ատեն, այլ համբերութիւնն հատաւ: Սակայն եւ այդպէս կնոյն ըրածներն անոր գլուխը դարձնելէն զգուշացաւ, բայց իւր աչքը այն փոքրիկ սփոյն դարձան, որ սեղանի մը վրայ կիսաբաց կը կենար եւ կարծես թէ իւր կրած ամէն նեղութիւնքն ու լլկանքը կը ծաղկէր: Տուփն առնուուն պէս սրտմտութեամբ մը տախիպամած յատակին վրայ նետեց. «Մնիծեալ ըլլայ զբեզ տեսանօրս, աղաղակեց: Մնիծեալ այն օրն՝ որ տէրդ իմ տանս յարկին տակ տեսայ, եւ Տուփը գետինն ինչպիսիւն պէտ կափարէն վրայէն թռաւ. գրեալ մագաղաթը գուրս ինկաւ: Պերեթիլ խորին լուսութեամբ մ'արաբացի գրերը ցննելէն

ետքը. վերջապէս « Ո՛ր գիտէ, մտածեց, կարելի է թէ կարելոր գրութիւն մ'ըլլայ. Մաւրիտանացին այնչափ զգուշութեամբ պահած էր այս տուփը », Գեոնիւն վերջընելով գրպանը դրաւ, եւ երկիրը գոտտու փողոցներու մէջէն « Ջոն », աղաղակելով անցած ստեղծ ականակապ զարդեր, բովիճայք եւ անուշուրբ ծախող Մաւրիտանացի վաճառականի մը վաճառանոցին առջեւ կեցաւ, եւ սոյն գրութեան մեկնութիւնը ինդրեց իրմէ: Մաւրիտանացին մեծաւ մտադրութեամբ գրութիւնն աչքէ անցուց, եւ յետոյ իւր մօրուքը շնջելով եւ ժպտելով մը՝ « Այս ձեռագիրն, ըսաւ, կախարդութեամբ կապուած ծածկուած գանձ գտնելու եւ ստանալու համար՝ դիւթութեան կամ հմայելոյ ձեւ մըն է: Հոս կ'ըսուի թէ ստիկայ այնչափ զօրութիւն ունի՝ որ ամենազօրաւոր պարզեմանները, վանդակաց ձողերն ու նիգելը եւ աղամանդեայ ժայռերն իսկ ասոր առջեւը տեղի կու տան », « Բա՛. ըսաւ ջրավաճառը, ես ի՛նչ պիտի ընեմ, ես կիւս եւ կախարդիչ չեմ. ծածկելալ գանձն ինչո՞ւս պէտք », Ասանկ ըսելով սափորը դարձեալ ուսն առաւ եւ գրութիւնը Մաւրիտանացւոյն քովը թողուց գնաց:

(ՄԵՆՏԵՆԷ ԷՆՆԵՆՏԷ)

ՄՅՈՒՆԵՐՈՒԹ

ՆՈՐԱՆՈՒԹ

Հնոսնայն Խառնի երկնորակնոթնում:

Ամերիկացի մը, J. Mellet անուամբ, նոր տեսակ հեռախոս (téléphone) մը գտած է, որ առանց էլեկտրականութեան կը գործէ: Ասոր առաւելութիւնն այնքն է, որ հեռաձայնին հաղորդակցութեան թելերն հարկաւոր չէ կողմացնել: Ելելաւորական ձայնի թելերն կողմացնելու համար մեծամեծ ծախքեր կ'ըլլայ, ասոր համար այս նոր գիտնական հեռաձայնի գինը պիտի նուազեցնեն: Այս հեռաձայնը կազմուած է փայտեղէն բոլորակ փուքիկ ալիք, որ 12.5 մեգր արամագին եւ նոյնչափ խորութիւն ունի: Առջեւի կողմը բաց է, իսկ ետեւի կողմը մետաղէ ապխտակ մը կայ, որուն մէջ տեղի ծակ է: Մետաղէ ապխտակին դրսի գին բարակ թելերէ բաղկացած մը զսպանակներ կան, որոնք մետաղէ ապխտակին վրայ բարբառէ շարուած են, եւ իրենց միայն մէկ ծայրն հաստատուած է: Այս զսպանակները կրնան ապխտակին ծածուճները մեծապէս զօրացնել, եւ թելի մը ձեւք այս

ծածուճն հեռաւոր հեռաձայնի մը հաղորդել: Երկու հեռաձայններն իրարու հաղորդելու համար կ'առնուի սովորական ոչկողմացնալ պնէմաթիւն, եւ կամ կրկին պարպատալութիւն, զորոնք թելութեանի իրարու պատեմն է, այնպէս որ 60 սանդիմեզր հեռաւորութեամբ հանգստեցնել կարելն: Այս թելն պէտք չկայ կողմացնել, կրնայ հողի կամ ջրոյ մէջէն անցնել: Այս հեռաձայնն արդէն Անգղիոյ մէջ սկսած է փորձուիլ, մասամբ նաեւ ջրոյ մէջէն անցնելով թելը:

Միայնի թափնոյն արդեւոր:

Ամենանոր գիւտերէն մէկն է մարմնի արձան ձուլելն: Նիւնպէրկից արձանագործ (O. Schönnher) յաջողած է մարմնի փոշին արձաններ ձուլել հեռեւեակ եղանակաւ: Իրձանի մը վրայէն նախ կաղապար մը կ'առնուի, ինչպէս գտնէ արձաններու համար. այնուհետեւ կաղապարը ձուլելու կը պատրաստուի: Մարմնի փոշին լուծուածով մը զանգուած կը շինուի եւ կաղապարին մէջ կը թափուի: Երկու օր հանգարտ կաղապարին մէջ մնալէն ետեւ՝ մարմնն այնպէս կը կարծրանայ, որ կրնայ կաղապարէն հանուիլ, եւ պէտք եղած տեղերն մարմնուիլ յղկուի: Ուժը օր ետքը բոլորովին կը կարծրանայ, մինչեւ կարելի է գրչով եւ մուրճով կոփուիլ: Այս եղանակաւ կարելի է նաեւ երկնագուն մարմն ձուլել: Մտադրութեան արժանի է՝ որ կաղապարն ամենանուրբ մասունքն անգամ արձանի վրայ կը գործվին եւ արձանագործին ուզած ամեն նրբութիւն արձանին վրայ կը տեսնուի:

ժամանակնորի դարման:

Բնականամանն (essence de canelle) կարող է տառաւերկու ժամու մէջ ժանտառնոցի (typhus) բակիւնները ոչնչացնել: Ասիկայ նաեւ սենեկին մէջ սրկելով՝ նոյն հիւանդութեան սեւեռը կ'ոչնչանայ: Այս գիտնական համալուար Բազմօրի օգնականն Համպրիսոն ուրիշ երկու բժշկայ հետ: Թէ այս դարմանն անվերջ է, կրնայ միայն բազմաթիւ փորձերէն ետեւ ստուգուիլ:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Կոկորդի ցառոց պատմաւոր:

Արիւրդի ցառը միշտ կրկնուող հիւանդութիւններէն միւր ըլլալով՝ վիզը թաշկնախով . . . պատաստած մարդիկ յաճախ կը տեսնուին: Սոյն ցառոց պատմաւոր օգոյ փոփոխութիւնն է, եւ մի միայն միջոցն որով այն հիւանդութենէն ազատ կրնանք մնալ, վիզն ըստ իմքը օգոյ անհարմարութեանց անգագայ ընելն է: Վիզն անգագայ ընելու ամենալաւ եղանակն է՝ օրն երկու անգամ պաղ ջրով վիզը ըլաւելն վիզը, պոլունգով սր խնուսութիւնն ըստ կարի բառնալ, եւ առանց սրբի՛ բաց օգոյ մէջ վիզը շարքնել: Հաստ գգպուն վիզ ունեցողներն պէտք են մինչեւ ամառ մետաղաբանայ բարակ թաշկնախով մը կապել. եւ պէտք չեն թողուլ՝ որ իրենց վիզն արտաշնէ. վան զի երբ մորթն կ'արտաշնէ, ծակաթիկները կը բացուին եւ ասով գիւրաւ պաղ կրնայ առնուիլ: Աճնէն տեղի գոռուա-